

JAK SE VYZNAT V CITOVÁNÍ

Mgr. Zuzana Teplíková

Bc. Hana Čechová

Bc. Petra Šolcová

Vytvořeno v rámci projektu e:Citace

<http://e.citace.com>

FB: E-Citace <http://www.facebook.com/pages/E-Citace/234158816646277>

e.citace@gmail.com

V Brně 1. března 2012

OBSAH

Obsah.....	2
Úvod.....	3
Nejčastější citační styly	4
O citacích a citační etice	5
Plagiátorství	5
Co je co v citování.....	8
Proč a jak použít při citování normu ČSN ISO 690	9
PÁR RAD TÝKAJÍCÍCH SE CITOVÁNÍ A CITACÍ.....	12
Použité zdroje	15

ÚVOD

Pokud chceme citovat nějaký informační zdroj, ať už se jedná monografie, periodika, příspěvky, patenty, hudbu, fotografie, elektronické informační zdroje a jiné (bude blíže specifikováno dále v textu), je třeba řídit se určitými pravidly. Takováto pravidla pro bibliografické citace určuje norma ČSN ISO 690¹. Tato norma stejně tak jako každá jiná obecně vyjadřuje určité požadavky, které jsou za určitých podmínek vhodné pro daný účel. Správná citace totiž o autorovi práce vypovídá nejenom to, že z daného zdroje čerpal, ale že se v problematice orientuje a zároveň umožňuje potenciálním čtenářům své práce si daný zdroj (například při hlubším zájmu o problematiku) vyhledat. Pokud je totiž citace neúplná nebo zdroj byl odcitován špatně (zejména u elektronických zdrojů), nikdo už se správného zdroje nikdy nedopátrá. V tomto metodickém materiálu jsme pro Vás připravily vzhled do citační etiky a základních pravidel citování.

¹ ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace - Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011. 40 s. Třídící znak 01 0197.

NEJČASTĚJŠÍ CITAČNÍ STYLY

Kromě “naší” normy ISO ČSN 690 se k citování používají také další citační styly. Zde je jen stručný přehled těch nejpoužívanějších, s kterými se můžeme v České republice setkat:

- APA, což je styl Americké psychologické asociace (American Psychological Association), využíván zejména v oblasti psychologie.
- AMA, podobně jako APA je styl Americké zdravotnické asociace (American Medical Association), který se využívá v medicíně a v dalších oblastech týkajících se zdraví
- Chicago je styl hojně používaný v historii a ekonomice a v některých společenských vědách
- MLA, styl moderní jazykové asociace (Modern Language Association), je využíván zejména v humanitních vědách, ve studiích anglického jazyka, literatury a v různých literárních oborech a interdisciplinárních oborech, jako je film anebo divadlo.

O CITACÍCH A CITAČNÍ ETICE

Citování se obecně řídí citační etikou. Citační etika jsou „etické normy týkající se citování ve vědecké komunikaci. Všeobecně uznávaným principem citační etiky je morální povinnost autora publikované vědecké práce uvést v této práci ty výsledky svých myšlenkových předchůdců, na které bezprostředně a vědomě navázal, a odlišit zřetelně své vlastní výsledky od výsledků jiných autorů. Za tímto účelem má autor práce svých předchůdců citovat, zejména pak ty práce, jejichž výsledků využil (konstruktivní citace). Na druhé straně není správné spekulativně zatěžovat vědecké práce prestižními citacemi, jako jsou některé nekonstruktivní autoritativní citace a nekonstruktivní autocitace.“²

Plagiátorství

Plagiátorství úzce souvisí s citační etikou, neboť se jedná o její porušení. Abychom se mu mohli vyhnout, je nezbytné vědět, co to vlastně znamená a od čeho je nutné je odlišit. Velmi dobře je tato problematika zpracována například v dokumentu Ústřední knihovny ČVUT a z něj také budeme vycházet. „Plagiátorstvím se rozumí opisování, přebírání a publikování cizích myšlenek či výsledků výzkumu a jejich vydávání za své bez uvedení původního zdroje.“³

Plagiátorství je nejenom porušení etiky a právních předpisů, ale také o autorovi ledacos vypovídá. Poukazuje na jeho lenost a neschopnost pracovat s odborným textem, svědčí o jeho nedostatečné znalosti dané problematiky nebo neschopnosti interpretovat myšlenky vlastními slovy. Čtenáři mají právo vědět, odkud autor informace převzal, aby si v případě zájmu mohli i použitý zdroj sami prohlédnout. Plagiátorství se lze elegantně vyhnout, a to hned několika způsoby.

² ŠVEJDA, Jan. Citační etika. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [vid. 2012-01-14]. Dostupné: <<http://aleph.nkp.cz/cze/ktd>>.

³ NĚMEČKOVÁ, Lenka. *Plagiátorství* [online]. Ústřední knihovna ČVUT, 2009. [vid. 2012-02-11] Dostupné: <http://knihovna.cvut.cz/studium/jak-psat-vskp/doporuceni/plagiatorstvi/>

Myšlenky či obsah díla lze řádně citovat. Použít můžete citát. To obnáší zpravidla větu, popřípadě pasáž uvedenou v uvozovkách a označenou tak, aby bylo ve vašem dokumentu možné dohledat, odkud jste citaci čerpali. Myslete však i na úpravu a úroveň vaší práce. Uvádění více citací za sebou je nepřehledné a neoborné.

Dále lze myšlenky například parafrázovat. To znamená vyjádřit autorovu myšlenku, obsah díla svými slovy a následně uvést odkaz na zdroj, hlavně pak neopomenout uvést dílo v použitých zdrojích.⁴ Pokud byste jenom změnili slovosled věty nebo vyjádřili myšlenku svými slovy, ale zdroj neuvedli, nejednalo by se o správné parafrázování, ale bylo by to považováno za plagiátorství. Plagiátorství je také něco jiného než kompilace, kterou s naprosto čistým svědomím použít můžete. Mějte však na paměti, že pokud budete psát jakoukoli práci, ať už diplomovou nebo jinak odbornou, v žádném případě by se nemělo jednat jen o kompilaci. Měla by to být vaše tvůrčí práce, originál a ne jenom kompilace různých děl. A co to ta kompilace vlastně je? Jedná se o složení myšlenek z více původních děl, třeba i různých autorů, které jsou ale řádně citované. Nejedná se ale o žádné nové dílo, jsou to pouze sebrané různé myšlenky složeny dohromady na jedno místo, autor nepodává žádné nové poznatky. Proto by odborná práce napsaná takovouto formou byla nepřijatelná a téměř bezcenná. Je však nutné, aby se jednalo o syntézu z více zdrojů, ne jen jednoho díla.

Plagiátorství se nemusíte obávat, pokud uvádíte všeobecně známá fakta, tedy informace, které jsou běžně dostupné i ověřitelné např. v encyklopediích, učebnicích apod. Takovým jednoduchým příkladem by byla třeba věta: „Země obíhá kolem Slunce.“ Pokud se jedná o odborný text, běžně používané termíny daného oboru a běžné informace používané v oboru jsou v tomto případě považovány za informace, které není třeba citovat, a tudíž se o plagiátorství nejedná. Mnohdy může být nesnadné určit, zda se ještě jedná o všeobecně známá fakta, nebo už ne. V tomto případě je vhodná konzultace s vaším vedoucím práce, popřípadě s odborníkem daného oboru.

Pokud budete citovat nesprávně, citaci zapomenete uvést, byť neúmyslně, nebo parafráze či kompilace bude nedostačující, to vše může být považováno

⁴ ŘEHŮRKOVÁ, Markéta a Vanda GŘEŠÁKOVÁ. *Bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů: Interpretace aktualizované normy ČSN ISO 690 platné od 1. dubna 2011*. Brno: e:citace, 2012.

za plagiátorství. Další problém, který může nastat, zejména pokud se budete věnovat publikační činnosti i v budoucnu, je tzv. auto-plagiátorství, což znamená, že ve své nové práci použijete něco ze svých dřívějších děl a neuvedete citaci. V neposlední řadě bychom se měli zmínit o jevu, který je docela častý - kryptomnézie. Jde o použití nějaké myšlenky, u níž už nevíme, odkud se vzala, a tak ji vydáváme za vlastní. V tomto případě je dobré se snažit zdroj vyhledat, nebo myšlenku raději vůbec nevyužít.

Pokud se chcete vyhnout plagiátorství, pak byste se měli snažit dodržet citační etiku, jak už bylo zmíněno na začátku. Je nutné, abyste ve svých pracích uváděli a odkazovali na původní zdroje převzatých myšlenek. Pokud se jedná o přepis nějakého textu, měli byste ho vždy po sobě překontrolovat, aby nedocházelo k chybám, hlavně uvést zdroj, ze kterého citujete. To platí nejen pro text, ale i obrázky, tabulky, grafy a schémata. Snažte se nepřivlastňovat si cizí myšlenky a názory. Pokud parafrázujete, je lepší, jestliže volíte vlastní slova a tvoříte vlastní myšlenky. Pak se snažte vyhnout tomu, abyste změnili jen pár slov. Až daný text dopíšete, zkontrolujte, jestli jste náhodou nenapsali úplně to samé, co je ve zdroji, ze kterého čerpáte. Snažte se staré myšlenky zpracovat nově a kreativně. Dále pak v seznamu literatury uvádějte jen takové zdroje, ze kterých jste čerpali. Vždy byste se měli snažit najít primární zdroj a nepoužívat sekundární. Při citování lze užít všechny dostupné materiály - a to jak interní zprávy, tak i emailové zprávy, pokud pro vaši práci obsahují klíčové informace. Nebojte se citovat z méně obvyklých zdrojů.

Dále je třeba zachovat v rámci odborné práce jednotnou úpravu citací a jejich formát. Protože norma obsahuje několik možností, vždy si vyberte jen jednu a podle ní upravte celý dokument.

Co je co v citování

Citování, citovat - je to proces, při kterém autor využívá myšlenek jiných autorů ve své práci a uvádí odkaz na zdroj a informace o zdroji, ze kterého čerpal.

Bibliografická citace nebo citace (Eng. reference) jsou data popisující informační zdroj nebo jeho část dostatečně přesně a podrobně pro identifikaci, a tím umožňují jeho vyhledání.

Odkaz (Eng. citation) je údaj v textu nebo jiném druhu obsahu dokumentu, který odkazuje na příslušnou bibliografickou citaci.

Citát - text doslovně přebrán z citovaného dokumentu.

Citovaný dokument je pro nás zdrojem informací, je to ten, ze kterého se přebírá nějaká část, myšlenka apod.

Citující dokument je dokument (publikace), kterou píšeme a kde použijeme něco z citovaného dokumentu.

Výtah je zestručnění originální pasáže, kdy jsou vyzdvihnuty hlavní informace a myšlenkové jádro textu a vynechány detaily bez přidání vlastních pohledů. Redukce bývá přibližně 75%.⁵

⁵ KATUŠČÁK, Dušan, Barbora DROBÍKOVÁ a Richard PAPÍK. *Jak psát závěrečné a kvalifikační práce*. Nitra: Enigma, 2008. ISBN 978-80-89132-70-6. s. 53.

PROČ A JAK POUŽÍT PŘI CITOVÁNÍ NORMU ČSN ISO 690

Norma doporučuje základní pravidla pro vytváření bibliografických citací:

- zdroje informací (tj. části citovaného dokumentu, ze kterých čerpáme informace o něm),
- pořadí údajů v bibliografické citaci a s tím související doporučení pro strukturu bibliografické citace,
- způsob uvádění údajů v bibliografické citaci – tj. řešení problémů s uváděním tvůrců, názvu, vydavatelských údajů apod. (více dále),
- metody citace – způsoby, jakými lze uvádět v publikacích odkazy na citované dokumenty, jak uvádět bibliografické citace a vytvářet jejich seznamy,
- prezentace bibliografických citací – tj. forma, jakou by mohly mít bibliografické citace jednotlivých typů dokumentů.

Norma je použitelná na bibliografické odkazy a citace všech informačních zdrojů, mezi které patří:

- **monografie** (dílo napsáno zpravidla jedním autorem, které nemá více dílů),
- **periodika** (tiskoviny, zpravidla se jedná o časopis nebo o publikaci, která opakovaně, tj. periodicky vychází), příspěvky, patenty, kartografické dokumenty (mapy), elektronické informační zdroje (včetně počítačového softwaru a databází), hudbu, zvukové dokumenty, tiskoviny (obecně papírové dokumenty např. knihy, časopisy), fotografie, grafická a audiovizuální díla a filmy.

Při citování obecně platí, že o citovaném dokumentu musíme znát a mít tolik informací, aby jej bylo možné správně identifikovat. Informace v citaci získáváme tedy především z citovaného dokumentu – metodou de visu (citovaný dokument mám k dispozici a údaje z něho přečtu a opíšu). Pokud nám samotný dokument pro získání dostatečného množství informací na jeho identifikaci nestačí, můžeme další informace čerpat odjinud, v citaci je však označíme tak, že je uvedeme v hranaté závorce.

Norma (jak bylo zmíněno výše) doporučuje zdroje informací o citovaném dokumentu, a to v následujícím pořadí podle preference:

1. titulní strana nebo její ekvivalent – při elektronických dokumentech například úvodní obrazovka, domácí webová stránka (home page webového zdroje), etiketa na disku; při mapách její lícová strana, (**pozor!** titulní strana není ani obal, ani deska vazby, u tištěných dokumentů se titulní strana nachází uvnitř knihy, obvykle po jednom nebo několika úvodních listech),
2. rub titulní strany, tiráž (skupina údajů na konci tištěného dokumentu) nachází se tu název dokumentu, jeho autor, vydavatelské údaje, ISBN; v novějších publikacích se tyto údaje uvádějí na rubu titulní strany, při elektronických dokumentech hlavička stránky apod.,
3. obálka, deska vazby nebo etiketa spojená s citovanou jednotkou (potisk na CD, DVD), titulky na grafických dokumentech,
4. obal (oddělitelná část dokumentu),
5. doprovodná dokumentace – leták, manuál, booklet k CD, DVD.

Pořadí zdrojů údajů podle preference znamená, že co nejvíc informací čerpáme z první skupiny zdrojů. Pokud nám informace chybí, doplňujeme je z dalších skupin. Liší-li se informace získané z jednotlivých zdrojů, dáme přednost těm ze skupiny s vyšší preferencí. Výjimečně můžeme toto pravidlo porušit, jestliže jsou informace ve zdroji s vyšší preferencí uvedené zjevně nesprávně.

Pro zaznamenávání informací se používá také metoda transliterace. Pokud vytváříme citaci na dokument, který není v latině, použije se přepis písma do latinky podle příslušných norem (například pro transliteraci cyrilice je to norma ČSN ISO 690, arabského písma norma ISO 233, hebrejského písma ISO 259, atd.).

V citaci je možné některé informace zkracovat, pravidla zkracování jsou uváděna např. v normě ČSN ISO 832.

Proč tedy používat při citování normu ČSN ISO 690? Norma ČSN ISO 690 je obecný rámec a doporučení pro citování – pomůže určit, jak vybrat a upravit údaje o citovaném dokumentu (s ohledem na typ dokumentu), doporučí, jak údaje uspořádat, aby byla citace přehledná a obecně srozumitelná, a také jakou metodu při citování použít.

V čem se nejčastěji chybuje a na co si tedy dát pozor!!

Častým problémem jsou překlepy. Ať už z nepozornosti, nebo to, že děláte práci ve spěchu. Proto je nutná neustálá zpětná kontrola. Můžete také např. poprosit někoho jiného, aby se na to podíval. Jde především o to, aby nebyla chyba v hlavních údajích, jako např. ve jménu autora daného zdroje a názvu tohoto zdroje.

Někdy se stane, že zapomenete uvést nějaký zdroj, nebo naopak že se v použité literatuře vyskytne zdroj, ze kterého jste vůbec nečerpali, nebo ho necitovali. Je proto vhodné, pokud něco citujete, rovnou si udělat bibliografický zápis, byť třeba pak danou myšlenku smažete a ačkoliv budete muset později smazat i tento zápis.

Problémem je i interpunkce, která by měla být v celém dokumentu konzistentní, avšak norma ji blíže nespecifikuje. Přesto je obecně známo, že pokud citujeme monografie, tak za příjmením autora, které je celé napsané velkými tiskacími písmeny, je čárka a za jeho jménem nebo iniciálou je tečka. Následuje název dokumentu a za ním tečka, popřípadě dvojtečka, pokud má daný dokument podnázev. Dalším povinným údajem je vydání, za něž se píše tečka. Pak přijde na řadu místo vydání, za kterým je dvojtečka a jméno nakladatele, čárka a rok, kdy byl dokument vydán. Pokud se jedná o novější zdroje, následuje i jejich standardní identifikátor - ISBN.

PÁR RAD TÝKAJÍCÍCH SE CITOVÁNÍ A CITACÍ

Aby práce mohla být přijata jako odborný text, je nutné v ní citovat. Nedílnou součástí citování je také správný zápis jak citovaného textu, tak samotné citace a následně i seznamu použité literatury (bibliografie).

Jak citovat již citované: Mnohdy se stává, že v citovaném textu již citát je. Je třeba si uvědomit, že převzetím celého textu včetně poznámkového aparátu se autor dopouští plagiátorství. Platí zde pravidlo, které se uplatňuje u citací původních zdrojů, a to původní zdroj bezpodmínečně znát. Pokud autor původní zdroj zná, může ho také dle svého zpracovat a předejít tak náznaku plagiátorství či diverzifikaci zdrojů. V případě, že původní zdroj není k dispozici, měl by autor přiznat jak zdroj, ze kterého přebírá informaci, tak i zdroj původní (př. *původní zdroj*, citováno dle *citovaný zdroj*). V případě, že je zřejmý vlastní vklad sekundárního autora, např. složením parafrází několika dalších původních autorů, lze citovat pouze sekundárního autora.⁶

Zápis citovaného textu: Citace musí být přesně zaznamenaná, uvádí se do hlavního textu a odděluje se uvozovkami. Pokud by autor vkládal citaci delší než 4 řádky, je doporučeno, aby se psala odlišným typem písma nebo se aby se citace odsadila od levého okraje.⁷

Parafrázi neuvádíme v uvozovkách.

Nikdy se nesmí zapomenout označit a uvést pramen - zdroj citace.

⁶ ZBIRAL, Robert. *Příručka psaní seminárních a jiných vysokoškolských odborných prací*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-779-9. s. 41-43.

⁷ KATUŠČÁK, Dušan. *Ako písať záverečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 2005. ISBN 80-89132-10-3. s.59.

Poznámka pod čarou: Citaci v textu označíme číslem (typ horní index) za posledním znakem citace/parafráze (v MS Word je to sekce Vložit -> Odkaz -> Poznámka pod čarou). Text se označí aktuálním číslem a ve spodní části stránky se vytvoří prostor na odkaz označený stejným číslem.⁸ Do řádku vedle čísla se vkládá záznam o použitém dokumentu. Buď si citaci můžeme sami vytvořit anebo sem můžeme vložit záznam vygenerovaný např. na webu citace.com.

Záznamy by měly primárně sloužit čtenáři pro ulehčení orientace v textu a pramenech bez toho, aby čtenář musel hledat informace až na konci textu.

V poznámce pod čarou je možné zkrátit osobní jméno a použít jen iniciály, možné je i vynechat město a vydavatele. Naopak název se nezkracuje, jen v jednom případě lze udělat výjimku, a to tehdy, je-li název dokumentu delší než 1 řádek. Zdroj každopádně musí být dobře identifikovatelný.⁹ Pokud to tedy lze, je nejlepší použít všechny informace o dokumentu.

Poznámka pod čarou se musí zapsat odlišným fontem a menší velikostí písma (př. text je vel. 12, Times New Roman, poznámka pod čarou je vel. 10, Tahoma - MS Word to má automaticky nastavené).

Bibliografie: Všechny citované dokumenty se zaznamenávají do Seznamu použité literatury / Seznamu bibliografických odkazů umístěném samostatně za hlavním textem. Nesmíme na to zapomenout. Do seznamu se zahrnují jen dokumenty a zdroje, které byly vyžity při psaní práce.¹⁰ Nepřidáváme si libovolné položky jen proto, aby se nám seznam rozšířil, vždy se to dá snadno zkontrolovat.

⁸ ZBÍRAL, Robert. *Příručka psaní seminárních a jiných vysokoškolských odborných prací*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-779-9. s. 37-38.

⁹ KATUŠČÁK, Dušan. *Ako pisać závěrečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 2005. ISBN 80-89132-10-3. s.83.

¹⁰ KATUŠČÁK, Dušan. *Ako pisać závěrečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 2005. ISBN 80-89132-10-3. s.70.

Jednotlivé záznamy řadíme dle abecedy dle příjmení autora anebo dle prvního slova názvu. Nepočítají se gramatické členy jako např. the, der, an, aj.¹¹

Pro úplnost informací, typů a rad je nejlepší si před psaním jakékoli písemné práce přečíst publikaci, jež se zabývá právě těmito formálními věcmi. Může to pomoci předejít nepříjemnostem a chybám způsobených nevědomostmi.

Pozadu by neměli zůstat ani vedoucí prací, kteří by zavčas měli studenty informovat, jaké parametry má jejich práce mít a podle jaké normy se mají řídit při citování.

¹¹ KATUŠČÁK, Dušan. *Ako pisať záverečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 2005. ISBN 80-89132-10-3. s.80.

POUŽITÉ ZDROJE

1. ČSN ISO 690. *Informace a dokumentace - Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011. 40 s. Třídící znak 01 0197.
2. KATUŠČÁK, Dušan. *Ako pisać závěrečné a kvalifikačné práce*. 3. vyd. Nitra: Enigma, 2005. ISBN 80-89132-10-3.
3. KATUŠČÁK, Dušan, Barbora DROBÍKOVÁ a Richard PAPÍK. *Jak psát závěrečné a kvalifikační práce*. Nitra: Enigma, 2008. ISBN 978-80-89132-70-6.
4. NĚMEČKOVÁ, Lenka. *Plagiátorství* [online]. Ústřední knihovna ČVUT, 2009. [vid. 2012-02-11] Dostupné: <http://knihovna.cvut.cz/studium/jak-psat-vskp/doporuceni/plagiatorstvi/>
5. ŘEHŮRKOVÁ, Markéta a Vanda GŘEŠÁKOVÁ. *Bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů: Interpretace aktualizované normy ČSN ISO 690 platné od 1. dubna 2011*. Brno: e:citace, 2012.
6. ŠVEJDA, Jan. Citační etika. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003- [vid. 2012-01-14]. Dostupné: <<http://aleph.nkp.cz/cze/ktd>>.
7. ZBÍRAL, Robert. *Příručka psaní seminárních a jiných vysokoškolských prací*. Praha: Linde, 2009. ISBN 97-80-7201-779-9.